

Lucien Febvre: Un mestratge sense hereus?: reflexions entorn les vinculacions d'història i geografia *

Josep Melero i Bellmunt**

Résumé/Abstract/Resumen

La science historique a observé un oubli générique envers la géographie. La géographie a toujours été considérée le parent pauvre des sciences sociales. Dans ce sens, l'auteur revendique un plus grand rapprochement et de l'estime mutuelle. Comme exemple de tentative échouée dans ce domaine, est abordée la lecture d'un auteur classique dans les programmes de méthodologie historique et de réflexion géographique: Lucien Febvre (1878-1956).

Lucien Febvre a bu directement, dans sa jeunesse, à la source de l'école possibiliste de Vidal de la Blache (à laquelle il donna son nom). Des principes vidaliens («genre de vie», «milieu») il en fit un synthèse particulière qu'il appliqua à son propre domaine: l'histoire. De cette tribune il continuait à clamer pour une élaboration méthodologique propre à la géographie (fait qui lui occasionna des nombreuses critiques de la part de ses «confrères» géographes) et ceci jusqu'à la création, avec Marc Bloch, des *Annales* en 1929, auxquels il se consacra dès lors.

Probablement à cause de cela, les recherches en Géographie Humaine ont méprisé ou oublié l'apport de Lucien Febvre à la Géographie, en particulier son oeuvre *La Terre et l'évolution humaine* (1922) et d'autres articles contemporains. Ainsi donc, l'article postule une lecture géographique de Lucien Febvre, affirmant, en conclusion, la viabilité de sa tentative reformatrice qui devrait, tout de même, s'adapter aux nécessités méthodologiques actuelles des deux sciences.

* * *

* Aquest assaig té el seu origen en un curs sobre *Pensament Geogràfic* (1983-84) al Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona.

** Llicenciat en Geografia i Història, Universitat Autònoma de Barcelona.

History has traditionally maintained an attitude of generic disregard for geography, whilst geography, on the other hand, has always been looked upon as the «poor relation» of the social sciences. On this basis, the author calls for a closer relationship and mutual respect between the two disciplines. As an example of an early but fruitless attempt towards this end, the author quotes and interprets the contribution of Lucien Febvre (1878-1956), a «classical» author in the programmes of historical methodology and the history of geographical thought.

In his youth, Lucien Febvre acquired direct experience of Vidal de la Blache's French Possibilist school. From his Vidalian beginnings (*genre de vie, milieu*) Febvre formulated his own synthesis, and applied it to his own field of interest-history.

And from that platform, he continuously pleaded for the development of a methodology designed exclusively for geography, a fact which brought him numerous criticisms from geographer companions, until, together with Marc Bloch, he finally founded *Annales* in 1929, and to which he dedicated his attention thereafter.

It is probably for that reason that human geography scholars have underestimated or disregarded Febvre's contribution to geography, a contribution which can be observed in his work *La Terre et l'évolution humaine* (1922) and in other coetaneous articles. This article, therefore, proposes a «geographical reading» of Febvre, and acclaims the viability of his attempts at reform, provided adaptations are incorporated in order to satisfy the present methodological requisites of both disciplines.

* * *

La ciencia histórica ha tenido un olvido genérico hacia la geografía. Además, la geografía ha sido considerada desde siempre como la «hermana pobre» de las ciencias sociales. Así pues, el autor reclama una mayor aproximación y consideración entre ambas ciencias. Como ejemplo de un intento fracasado en esta línea se aborda la lectura de un «clásico» tanto en los programas de metodología histórica como en los de pensamiento geográfico: Lucien Febvre (1878-1956).

En su juventud estuvo expuesto directamente a las enseñanzas de la escuela posibilista francesa de Vidal de la Blache y elaboró una síntesis particular de los principios vidalianos (*genre de vie, milieu*), aplicándolos a su propio campo de especialización: la historia. Desde esa tribuna seguiría abogando en favor de la consecución de una metodología propia para la geografía, hecho que le ocasionó algunas críticas de sus «compañeros» geógrafos. Pero en 1929 fundó con Marc Bloch los *Annales*, tarea a la que se dedicó a partir de entonces.

Probablemente por ello los estudiosos de la geografía humana han menospreciado u olvidado la aportación de Febvre a la geografía, aportación que se puede estudiar en su obra *La Terre et l'évolution humaine* (1922) y en otros artículos contemporáneos. Así pues, este artículo postula una «lectura geográfica» de Febvre y llega a la conclusión de que su intento reformador era viable, aunque se debería adaptar a las necesidades metodológicas actuales de ambas ciencias.

«En definitiva, hablar de Espacio es hablar de Geografía. Y hablar de Tiempo es hablar de Historia.»

Lucien Febvre
(*Combates por la historia*)

«Pensar geográficamente una historia, no es, pues, lo contrario del marxismo. Pero más marxista sería pensar históricamente una geografía.»

Pierre Vilar
(*Historia marxista: historia en construcción*)

Introducció

Des del moment que una vocació d'historiador no significa l'atracció del passat sinó la voluntat de comprendre millor el present, sent com a primera exigència un coneixement descriptiu d'aquest present, és a dir, una «geografia».

(...)

Voldria (...) haver estat fidel a l'epíleg escollit per Lucien Febvre per a *La Terre et l'évolution humaine*: hom manlleva a una ciència un esperit, no uns procediments (VILAR, 1973, p. 12).

Aquestes paraules de Pierre Vilar, com d'altres de l'insigne historiador, sempre han exercit una particular atracció sobre nosaltres. La conjugació de dues ciències sempre és viable i adequada, creiem, quan aquestes tenen tantes coses a dir per causa de la seva complementació. Tal és el cas de la Geografia i de la Història. No pretenem parlar d'«auxiliaritat» d'una envers l'altra, sinó de dos camps específics que cal —sempre en una línia personal d'opinió— plantejar-se a l'uníson: no entendríem una anàlisi històrica sense tenir en consideració l'«espai geogràfic» on aquella es du a terme; com tampoc, abraçar un estudi geogràfic sense considerar el pes específic que ha tingut, i té, el «temps històric» en ella. Temps i espai; tals són, doncs, les variables.

A partir d'aquestes premisses, se'ns acudí de conduir un assaig d'algun corrent metodològic o d'alguna figura que conjuguéss en la seva praxis ambdues ciències sistemàticament, fet motivat sobretot arran l'observació que avui dia —i referint-nos al marc universitari català en el qual ara ens movem— es denota un oblit genèric, per no parlar de desconexió mútua, entre aquelles. A més, la progressiva i continuada especialització de les diverses branques en geografia i història ens hi condueix. Sembla obvi per altra banda; però ens preguntem si haurà de ser aquest un procés irreversible, on els mètodes d'una esdevinguin obsolets per a l'altra.

No ho creiem pas així. Tanmateix, i prengui's com un apunt al vol, també podríem parlar de la tendència contrària: l'actual revifament que sembla viure la història local porta aparellada una consideració intrínseca envers el medi i l'espai. En la mateixa línia la geografia —i en aquest sentit, aquesta ha hagut de trencar, a més, la supeditació, ja clàssica en els plans d'ensenyament d'aquest país, que hom li atribuïa vers la història («la geografia...? per a què?», es continua preguntant, anodina, força gent)—, dèiem, que la geografia ha anat guanyant pes i rellevància des de la implantació del possibilisme francès per la mà de Pau Vila i que amb els anys ha arribat a equiparar mètodes i anàlisis als corrents ideològics europeus i extraeuropeus més importants (tot i que això s'hagi fet més aviat per osmosi i/o mimetisme, car el que ens manca encara són figures —tot i que hi ha algunes— de relleu internacional).

Així les coses, si hom continua qüestionant el paper de la geografia és, creiem, en primer lloc, per desconeixença heretada que la gent en té del seu paper i, també, però en segon lloc, per la mateixa manca d'una concreció teòrica que al col·lectiu mateix de geògrafs li manca. L'existència de diverses tendències per afinitats mútues sembla clara; però també, és clar, això succeeix en el si de qualsevol ciència social. El que potser mancaria aleshores seria fer «apostolat» (quina paraula!) de la geografia pels geògrafs mateixos i saltar així, definitivament, no ja a la consolidació d'un cos científic, que ja n'és, sinó a la introducció plena i parella amb les altres ciències humanes i socials. La geografia ja no és aquella especialitat que estudiava tan sols el relleu, els rius, el clima. La història, per la seva banda, tampoc no és ja la llista inacabada de fets polítics, dades i noms il·lustres. Però en l'establiment de les seves múltiples tendències, mai no s'ha optat per una recerca metodològica conjunta com a ciències que estudien dues cares d'una mateixa moneda: temps i espai, amb l'activitat humana com a constant.

Abandonem ja aquestes generalitzacions que no voldríem que s'entenguessin com cops de cec i que més que un estat de la qüestió voldrien ser una reflexió introductòria al tema que ens ocuparà a continuació. Hem acotat aquelles inquietuds a partir d'un estudi concret i breu. Hem escollit per fer-ho, el nom d'una figura consagrada que, tant en les aules de geografia com en les d'història, se'ns ha presentat com a peça clau per a la construcció científica d'ambdues. Ens referim, doncs, i com assenyalava el títol, a Lucien Febvre.

El mètode

El mètode que ens plantejem per a conduir el present assaig és el següent. En primer lloc, establir una consideració global i escairada de l'obra febvriana des del punt de vista geogràfic, per passar seguidament a analitzar el ressò que aquesta

obra ha tingut en les consideracions que els historiadors i estudiosos de la geografia humana n'han fet. I és això el que voldríem remarcar: intentem fer una lectura geogràfica i no històrica (o historiogràfica) de les aportacions i inquietuds que el mestre francès proporcionà a la ciència geogràfica. A continuació, assajariem nosaltres de fer la nostra pròpia lectura de les obres de l'autor, sobre la base, doncs, d'aquelles obres que Febvre escrigué considerant la influència del medi (el *milieu* vidalià) en la història. Sintèticament, aquestes obres es resumirien en *La Terre et l'évolution humaine* (1922) com a cos doctrinari; amèn de la consulta de *La Franche-Comté* (1905), com a primerenc estudi «possibilista» d'una *région* francesa; i, també, *Philippe II et la Franche-Comté* (1912), la seva tesi doctoral, on conjuga els criteris històrico-geogràfics que el caracteritzaren. El quadre quedaria incomplet si no ens remetessim a la consulta i valoració del gran nombre d'articles, ressenyes i comentaris que escrigué en la *Revue de Synthèse historique* en una primera etapa, junt amb Henri Berr, i en els *Annales* posteriorment, co-dirigits juntament amb Marc Bloch des dels seus inicis, el 1929.

Alguns aspectes de la seva obra

Febvre (Nancy; Lorena, 1878-Saint Amour; Franc Comtat, 1956) fou deixeble directe de Vidals de la Blache, i d'ell aprengué les directrius generals de la geografia que aquell propugnava però amb el descàrrec que Febvre procurà en tot moment adequar aquells coneixements al camp de la seva pròpia investigació: la història. Com diu CLAVAL (1973, p. 68):

... ello no le convirtió en geógrafo. Lucien Febvre era, ante todo, historiador, un historiador militante, que sentía intensamente todo aquello que confería valores intrínsecos a la historia.

És mes, Febvre adoptà una actitud crítica cap al seu mestre. En algun lloc hem llegit: «Vidal n'a jamais valu par ses talents d'architecte [...] sa gloire n'est pas celle d'un constructeur de synthèses» (MEYNIER, 1969, p. 29).

Febvre havia de triomfar aviat en el món acadèmic francès d'inicis de segle. Ja hem ressenyat els seus llibres més rellevants (pocs més n'escrigué). Del 1919 al 1933 ocupà la càtedra d'Història Moderna a Estrasburg i del 1933 al 1949 estigué al «College de France» com a catedràtic d'Història de la Civilització Moderna. Ell solia repetir als seus estudiants:

Contra el espíritu de generalización prematura, recordemos lo que Vidal de la Blache aconsejó hace tanto tiempo: el mejor antídoto es componer estudios analíticos, unas monografías en las que las relaciones entre las condiciones geo-

gráficas y los hechos sociales serán considerados de cerca y en un ámbito bien elegido y limitado (CLAVAL, 1974, p. 76).

o bé, afirmar en algun article que:

En fait, on pouvait dire que dans une certaine mesure, c'est la géographie vidalienne qui a engendré l'histoire des *Annales* — l'histoire que est la nôtre (FEBVRE, 1953, p. IX).

Febvre rebé influències, a més de Vidal, de Durkheim i de Simiand. De tots tres es considera hereu, però amb tots tres marca distàncies. Precisament, la seva obra *La Terre et l'évolution humaine*, suposa un enquadrament de la geografia humana com a ciència social, única i particular, tot i establint les diferències amb els pressupòsits d'una morfologia social (defensada per Durkheim i molt en voga en aquells moments) o amb la sociologia mateixa (en auge després de la primera guerra mundial)¹.

Febvre vist pels «manuals»

Tant per tant, abans de passar a la valoració concreta de l'obra febvriana i a l'exposició d'unes conclusions, caldria mostrar prèviament com ha estat catalogada la seva figura i el seu treball en aquelles obres generals d'història del pensament geogràfic (els consabuts «manuals») que solen ser marc referencial obligat per a estudiants i, és clar, per als ensenyants mateixos. BUTTIMER, 1980; CAPEL, 1981; CLAVAL, 1974; DICKINSON, 1969; HOLT-JENSEN MEYNIER, 1969; JAMES, 1972 i QUAINI, 1981.)

En el seguit de referències, seguirem un ordre descendent, segons la major o menor consideració que en tenen els autors per l'obra de Febvre.

Així, l'italià Quaini seria aquell que li dedica més atenció. Destacà en Febvre el paper que tingué en manllevar a Durkheim i al seu cercle d'afins, aplegats entorn la revista *Anné Sociologique*, el vertader sentit de la geografia humana, netejant-lo dels confusionismes que comportava el seu paral·lisme amb la morfologia social com especialitat de la sociologia. Assenyalem que les planes més crítiques i dures de Febvre en *La Terre et l'évolution humaine* nosaltres les hem trobades precisa-

¹ Escrigué que:

«La dogmatique durkhiene nous séduit peu. Elle passait le plus souvent à côté de nos besoins, de notre expérience d'historien et de nos préoccupations. Mais la critique, faite d'un point de vue sociologique assoupli, de tant d'ouvrages d'histoire économique, d'économie politique proprement dite, de linguistique, de psychologie, de droit, d'esthétique, de géographique, etc [...] ne nous laissait jamais indifférents» (MANN, 1971, pp. 17-18).

ment en l'èmfasi que fa en distingir una especialitat de l'altra, tot acotant-ne els camps i els enfocaments, sensiblement distints.

Però el més notori en Quaini és que indica com a partir de la conjunció que Febvre féu entre història i geografia, possibilità que la geografia italiana superés, igual com ho féu la francesa, el determinisme geogràfic en el qual es movia. És, de la llista dels autors consultats, l'únic que fa referència explícita a les repercussions «extrafranceses» que l'obra específicament febvriana tingué.

Pel que fa a indicar les influències geogràfiques «en» Febvre, ho explicita de la següent manera:

Febvre sostenia que era necesario tener tres direcciones simultáneas. Una científica: en la génesis de la geografía moderna es conocida la función desarrollada por los naturalistas y viajeros, desde Humboldt a Richtofen y a Ratzel. La otra política, en el sentido más amplio del término: toda la progenie intelectual, toda la serie de herederos espirituales de un Montesquieu podría ser reencontrada sobre nuestros pasos. La tercera, finalmente, histórica: porque en el tiempo en que ninguna geografía, en el actual significado del término, existía todavía, fueron en primer lugar los historiadores, por el mismo avanzar de sus estudios particulares, en verse obligados a formular una serie de problemas, no decimos geográficos, pero que tenían algunos elementos de orden geográfico (Quaini, 1981, p. 43).

Veiem doncs, i com ja havíem esbossat amb anterioritat, que Febvre sempre és considerat com historiador perquè ell mateix, i no ja nosaltres, com a tal es qualificava. En un article publicat amb posterioritat a la seva obra *La Terre et l'évolution humaine*, qualificava aquella de:

...essai critique d'un historien préoccupé avant tout de dégager ce que, dans les travaux et l'effort même des géographes contemporains peut intéresser directement l'histoire (FEBVRE, 1923, pp. 115-116).

Però, vejam que en diuen d'altres autors.

L'estudiosa de l'escola possibilista francesa, Anne Buttimer, en una obra excel·lent quant a anàlisi i ús bibliogràfic entorn del tema, valora Febvre com un dels representants de la fi d'una etapa històrica en la geografia humana. Etapa que Meynier, més explícit, defineix com «période de la intuition» (MEYNIER, 1969, p. 43). Buttimer opina de l'obra teòrica de Febvre, *La Terre et l'évolution humaine*, en termes tals com «retòrica articulada» o «sermón dogmàtic» (BUTTIMER, 1980, pp. 58 i 86 resp.):

Su evidente preocupación por el método, su preocupación por definir una estructura interna lógica y unos límites externos precisos de su disciplina parece haber creado un freno manifiesto a su creatividad (BUTTIMER, 1980, p. 86).

No sabríem pas si adoptar i fer nostra l'afirmació de Buttimer, perquè ella analitza l'obra en funció d'allò que més tard s'esdevingué en el món de la geografia humana; però en defensa de Febvre, diríem que, essent o no retòric el seu discurs, caldria concretar més aviat si era necessari en el moment i en el context històric que s'escrigué i que, si essent-ho, fou escrit d'una manera supèrflua o encertada. Val a dir que tot i el retard amb què es publicà (car la conflagració bèl·lica endarrerí força anys la seva edició), fou aquell llibre el primer a abordar la interacció entre història i geografia sota l'òptica d'un pretès rigor científic. Serà en aquest sentit que haurem de valorar l'obra de Febvre en els seus justos termes.

Quant als nostres confins, la prou recent obra de Capel no és gaire considerada envers Febvre ni tampoc gaire explícita. En una de les poques referències considerada que Febvre es preguntava:

... qué rasgos de un paisaje dado, de un conjunto geográfico directamente apprehendido o históricamente reconstituido, se explican o pueden explicarse por la acción continua, positiva o negativa, de un cierto grupo o de una cierta forma de organización social (CAPEL, 1981, p. 353).

Molt menors són les aportacions dels altres estudiosos de la geografia humana. Així, en l'obra del danès Arild Holt, l'única referència que hi trobem és per dir que fou Febvre qui encunyà el terme «possibilisme» arran la cèlebre frase: «no hi ha necessitats, tan sols possibilitats» (HOLT 1981, p. 26), fet que, per altra banda, i per desconeixenç, molts atribuirien al seu màxim progenitor i teoritzador, Vidal de la Blache.

Però encara hi ha més. Pel que fa al món anglosaxó, citem dues obres clàssiques en el tema. El llibre de Dickinson és ben escaritat. Sols ressalta Febvre per la seva vàlua en escriure un llibre com *La Terre et l'évolution humaine*, apreciació que es mou en el tòpic i la generalització:

It is (*La Terre...*) a matter of the greatest significance that the new geography was (and continues to be) subject to the searching analysis and appreciation of both sociologists and historians (DICKINSON, 1969, p. 123).

Però si trobem pobres les anàlisis que els manuals de la geografia humana més rellevants fan de Febvre, més insignificant n'és la d'un Preston E. James en un llibre de lectura obligada dins la història del pensament geogràfic, el qual, literalment, ni en parla, ni encara que sigui citant-lo d'una manera marginal.

Globalitzant ara, podríem establir una doble hipòtesi que ens menaria a un intent de síntesi conjunta. Si per una banda la figura de Febvre (rescatada per uns, mediatitzada per altres i ignorada pels més) es fa difícil d'encabir «geogràfica» pels seus escrits, per un altre cantó, aquell se'ns manifesta com un home-

pont indiscutible que conjugà en el seu temps una ciència en revifalla (la història) i una altra de naixent (la geografia humana). Ens preguntem, doncs, per què una figura prou complexa i suggerent alhora com fou Febvre, no hagi merescut mai un estudi exhaustiu (no pas com el que ara ens ocupa) que assentés i definís amb exactitud la seva aportació concreta al camp de les ciències humanes en general i de la geografia en particular. I és més, quan això s'ha fet, ha estat d'una manera tan desigual i inconnexa com el llibre de Hanns D. Mann, obra que no qualla en el mòbil que es proposa: concretar els aspectes vigents de les aportacions febvrianes al camp de la ciència històrica.

No es dedueixi, per altra banda, de tot això, que nosaltres pretenguem una «recuperació» de la personalitat científica i humana de l'historiador francès. Això fa temps que ha estat fet i assumit². La reflexió consegüent i que ens mou a esbossar aquest assaig es concreta en la present pregunta: ¿mereix Febvre ser considerat portador, arran la seva lectura i la dels seus crítics, de l'aurèola de què ha gaudit com a home-pont entre la geografia i la història, és a dir, com a autor que sintetitzà ambdues ciències? Això és el que haurem de dilucidar a continuació.

El manifest conceptual: *La Terre et l'évolution humaine* (1922)

Per Febvre, la geografia humana, després de la mort de Vidal de la Blache, estava mancada d'una lògica coherent. Calia fer un front unit davant el determinisme l'origen del qual ell atribueix a Ratzel. Oposat a aquell, Febvre proposa el «possibilisme», terme que ell encunyà. Però és un possibilisme amb matisos: ell no pretén que les possibilitats de l'home siguin infinites, sinó que per tot arreu hi ha possibilitats que l'home ha de saber aprofitar.

Així doncs, veiem que l'opció «geogràfica» de Febvre (concentrada principalment en *La Terre et l'évolution humaine*) volta entorn dos conceptes bàsics: un, que els historiadors han d'aprendre que a partir de cada circumstància històrica s'ha d'arribar al conjunt —allò que en termes filosòfics es denomina holisme— i dos, que cal crear un vincle entre història i geografia³. Amb les seves paraules:

Labor monográfica, prudente, minuciosa, pormenorizada. A esto es a lo que habría de dedicarse. Y no deslucirle, pues es delicada. Bien conducida, es la condición previa de los trabajos comparativos, únicos que permitirán estudiar la parte de lo geográfico en la historia y separar, si hay lugar a ello, algunas grandes constantes (FEBVRE, 1961, p. 32).

² En aquest sentit, i per copsar una visió de conjunt, és molt recomanable la lectura de l'article de Josep Fontana citat a la bibliografia.

³ Una idea tan genèrica com aquesta pot semblar-nos, a la dècada dels vuitanta, d'una obvietat diàfana. Cal, doncs, situar-se en el context ideològic del moment.

Ell mateix ho diu: separar constants. Però no fou pas ell qui encetà aquesta tasca. Fontana li ho retreu encertadament:

...Febvre, después d'haver-nos endegat una rotunda frase sobre la vocació social de la història —«l'home no, mai l'home: les societats organitzades»— i d'haver contraposat a la història dels reis i les batalles una altra mena d'història renovada que s'ocuparia de la moneda i els salaris, ha dedicat els seus llibres més importants a individus: Rabelais, Luter, Margarida de Navarra... (FONTANA, 1961, p. 287)

Ja no en el camp de la història, sinó en l'àmbit que dedicà a la geografia humana, no es troben especificades aquelles constants. Ell sols ho plantejà. Però qui perfila no conclou.

En aquesta línia, Febvre formulà generalitzacions relatives a les agrupacions socials, polítiques i humanes, i a la seva distribució espacial (regions naturals, ciutats...). És precisament en la segona part de *La Terre et l'évolution humaine*, amb l'estudi dels marcs naturals i les societats humanes, on això queda patent: una comunitat de civilització no implica, necessàriament, una unitat política.

En un altre pla —i com aspecte a destacar—, l'harmonia entre l'home i la naturalesa pren en Febvre una consideració especial. Si Vidal atribuïa aquella harmonia al medi *per se*, Febvre la imputa a la intel·ligència humana. Intel·ligència humana i necessitats materials, tal és el seu principi. Per això, no deixà de criticar Ratzel i aquells que, com Semple, seguïen la seva línia:

...comparar los pueblos típicos de todas las razas y de todos los niveles de civilización, situados en condiciones físicas semejantes. Si existen divergencias, provienen de la raza; si hay, en cambio, concordancia, derivan del medio (FEBVRE, 1961; p. 112).

Febvre exigeix un estudi sistemàtic dels *genres de vie* individuals; una crítica a l'escola de Vidal, però una crítica per desglossar-ne els elements que l'empobriren. Recordem que Vidal de la Blache no investigà el dinamisme intern d'un *genre de vie*; l'acceptà com un fet explicatiu que donava llum sobre una *région*. Així, aquesta idea proporcionà una espècie de paraigua on s'aixoplugaven diverses teories —contraposades o no— que feien referència a l'evolució social (vegeu BUTTIMER, 1980; pp. 69 i ss.). En aquesta línia hem d'entendre les consideracions que Febvre fa entorn la morfologia social:

La morfología social no puede esperar suprimir la geografía humana en provecho propio, porque ambos estudios no han tenido nunca ni el mismo método ni la misma tendencia, ni el mismo objeto (FEBVRE, 1961, p. 39).

Per Febvre, aleshores, la geografia ha d'establir un mètode propi, desllindar «esperit geogràfic» i «actitud geogràfica». No es pot desenllaçar la geografia econòmica, la geografia històrica, la geografia social... en l'estudi de les relacions entre la història dels pobles i el sòl que aquests ocupen. Els coneixements d'antropologia —que Febvre dominava— són útils als geògrafs en aquest sentit i queden ben patents en les planes de *La Terre et l'évolution humaine*, sobretot en la seva tercera part (consideracions sobre les unitats insulars, per exemple). D'aquell *genre de vidalià*, Febvre n'extreu «tipus ideals» que li serveixen com a model per conduir l'anàlisi comparativa que ja hem assenyalat més amunt. Amb les seves paraules:

Primeramente, el hombre existe, debe decir el geógrafo utilizando e interpretando la teoría de los géneros de vida de Vidal de la Blache. Sus costumbres, sus caracteres particulares y su género de vida no son la necesaria consecuencia del hecho de que esté emplazado en tal o cual medio. No se trata de los productos del medio, sino que el hombre los aporta con él. (FEBVRE, 1961; p. 351).

Aquestes idees també les hem trobades explicitades en una obra seva anterior. Ens referim a *La Franche-Comté*:

Une région ainsi, une contrée, un pays, n'est qu'un ensemble de ressources, des productions mortes. C'est un réservoir d'énergies, des forces vives qui, d'un mouvement incessant s'aident, se suppléent, se substituent les unes aux autres et s'adaptent sans cesse aux conditions nouvelles qu'enfante perpétuellement le mouvement même du temps (FEBVRE, 1905, p. 76).

O bé, quan es preguntava entorn el lligam que té una empresa històrica (com la de la «Franche-Comté») amb la variable geogràfica:

¿Quelle est la part des conditions économiques et naturelles, déterminées largement d'ailleurs par le passé, comme par elles, le passé lui aussi? (FEBVRE, 1905; p. 76).

Tendint ja cap una valoració final, hem d'entendre Febvre com un atent coneedor de la geografia humana del moment (recordem que s'encarregà, en els seus primers anys d'articulista, de la secció de ressenyes d'obres de geografia a la *Revue de Synthèse Historique*). Tanmateix, allò que assoleix la seva obra és més aviat «posar el punts sobre les is» més que no pas argüir i proposar una nova reestructuració teòrica de la geografia. No hi ha un intent transformador —però potser sí, «reformador»— en el seu discurs. Serà per aquest fil que caldria una revisió teòrica de l'obra geogràfica febvriana. Serà per aquest fil que caldria una revisió teòrica de l'obra febvriana. Sintèticament, Febvre només intentava valorar i posar la geografia humana, com una ciència particular, la qual pot, però, valer-se de l'ajut d'altres disciplines «humanes» i a l'inrevés. Buttimer és força explícita:

El valor de *La Terre et l'évolution humaine* reside principalmente en sus influencias heurísticas sobre una generación de geógrafos estudiosos de la geografía humana. En este sentido, suministró una vía de penetración única en los primeros días de la escuela vidaliana (BUTTIMER, 1980; p. 101).

És precisament per aquell tarannà seu que els geògrafs «*per se*», coetanis a ells, postularen una certa revisió crítica dels seus escrits. Albert Demangeon n'és un exemple. Ell valorà encertadament la revisió a les consideracions deterministes «clàssiques» que feia Febvre. Hi ressalta el fet que l'acció de l'home sigui col·lectiva, no individual: de grups, de societats; definits pel passat; per la història (per un nexa cultural, lingüístic, religiós...). Però Demangeon limitava ja la «descoberta» metodològica de Febvre:

M. Febvre affirme qu'il existe une science appelée géographie humaine et qu'il y a des géographes qui s'efforcent de fixer la méthode et d'en définir le contenu. On pourrait considérer cette affirmation comme superflue. On se détrompe [...] Pour recueillir les éléments de cette connaissance, la géographie a sa propre méthode, et c'est là son originalité que M. Febvre, trop préoccupé de critique, n'a pas définie de manière positive. Cette méthode de recherche est cartographique et régionale. La carte est le moyen d'expression propre de la géographie (DEMANGEON, 1923, p. 167).

Però més rellevant que la crítica a l'ús de la cartografia que en fa Febvre, és la rèplica a l'ús del seu mètode regional:

...il [Febvre] s'attache à définir quelques cadres régionaux et à la proposer pour des recherches géographiques. Mais il apparaît que, sur ce point capital, son effort est plutôt négatif que positif, plutôt critique que constructif [...] (DEMANGEON, 1923, p. 170).

A aquestes o altres crítiques semblants, com les que li dirigiren Vallaux o Bruhnes (vegeu FEBVRE, 1923; pp. 104 i ss.), el pensador francès respon com a «historien»:

Je voudrais simplement voir les géographes s'imposer à eux-mêmes, par leur seule force de réflexion, une discipline collective et rigoureuse à l'égard de théories toutes faites, des grandes doctrines ambitieuses, qui ne sont pas d'origine géographique (FEBVRE, 1923, p. 99).

Conclusions

Acabem. Certament, Febvre no ha de ser vist com a geògraf —ni actuà com a tal ni ell s'en considerà—, sinó com un nexa, com un home-pont, entre geografia i història. Seria en la segona on assentà el seu pilar més sòlid i profund: Tot i aquesta mà oberta, i probablement assumint-ho, no va arribar mai a menar o redreçar un camí clar entre ambdues ciències. Afirmaríem que ni tan sols ho intentà estructurar formalment. *La Terre et l'évolution humaine*, obra amb un títol prou ambiciós, resta així només com un replantejament i un redefinició de crítiques envers un determinisme en franca decadència. Però amb tot, Febvre continua essent una de les poques figures contemporànies en les ciències socials que ens permet advocar per una major aproximació entre els extrems d'aquell pont estès davant els nostres ulls.

Febvre no hauria de crear escola en geografia. La filosofia que ell intuï, no la propugnà sistemàticament. Continuaríem creient en la validesa de la idea (no ja en la persona, prou superada ja avui dia) i per això l'hem manllevada aquí. La seva dedicació a la història, i a una història descaradament personalitzada, tallà —volgudament— aquella possible via d'anàlisi. La història no es repeteix, diem —tot i que els paral·lelismes a voltes ens ho facin creure—, i a Febvre se'l continuarà estudiant com a conductor d'uns aires renovadors en la historiografia del segle XX. Però del possible conductor en l'aproximació d'aquella ciència a la geografia poc més se'n dirà, i el més important, poc se'n fa. Aquell mestratge, doncs, ha desembocat en un pont sense noves arcades. Un mestratge sense hereus?

BIBLIOGRAFIA

- BAULIG, H., «Lucien Febvre et la géographie», *Annales de Géographie*, 1957.
BRAUDEL, F., «Lucien Febvre: 1878-1956», *Annales*, 1956, n° 3.
BUTTIMER, A., *Sociedad y medio en la tradición geográfica francesa*, Oikos-Tau, Vilassar de Mar 1980.
CAPEL, H., *Filosofía y ciencia en la geografía contemporánea*, Barcanova, Barcelona 1981.
CLAVAL, P., *Evolución de la geografía humana*. Oikos-Tau, Vilassar de Mar, 1974.
«The historical dimensions of French geography», *Journal of Historical geography*, 1984, vol. 10, n° 3.
DEMANGEON, A., «Introduction géographique à l'histoire», *Annales de Géographie*, 1923, t. XXXII.
DICKINSON, R., *The makers of modern geography*, Fredenck A. Praeger, Nova York, 1969.

- FEBVRE, L., La Franche-Comté, *Les régions de la France*, vol. IV, Amand Colin, Paris, 1905.
«Le problème de la géographie humaine», *Revue de Synthèse Historique*, 1923.
«A nos lecteurs», *Annales*, 1929, n° 1.
«Avant-propos», *Combats pour l'histoire*. Paris, 1953.
La Tierra y la evolución humana UTEMA, Mèxic 1961 (traducció castellana de l'obra de 1922: *La Terre et l'évolution humaine*).
- FONTANA, J., «Ascència i decadència de l'escola dels *Annales*» *Recerques*, n° 4.
HOLT—JENSE, A., *Geography: its history concepts*, Hayer & Row, Londres, 1981.
JAMES, P., *All Possible Worlds: a history of geographical ideas*, Bobbs-Merrill, Nova York 1972.
MANN, H.D., *Lucien Febvre: la pensée d'un historien vivant*. Armand Colin, Paris 1971.
MEYNIER, A., *Histoire de la pensée géographique en France (1872-1969)*, PUF, Paris, 1969.
QUAINI, M., *La construcción de la geografía humana*. Oikos-Tau, Vilassar de Mar 1981.
VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. 1, Ed. 62, Barcelona 1973.